

Paul Ariste 75-vuotias

Paul Ariste

Tarton yliopiston suomalais-ugrialaisten kielten professori akateemikko Paul Ariste täytti 3. helmikuuta 75 vuotta.

Paul Ariste syntyi Rääbisen kartanon sepän Aleksander Bergin poikana. Hänen pitkää tiedemiehen uraansa on vaikea lyhyesti luonnehtia hänen tähänastisen kirjallisen tuotantonsa perusteella, sillä siihen sisältyy yli 700 numeroa kirjoja ja kirjoituksia, ainakin 7 000 sivua. Tämä

laaja tuotanto on syntynyt lähes kuuden vuosikymmenen aikana. Ariste julkaisi ensimmäisen tieteellisluonteisen kirjoituksensa jo 16-vuotiaana, ja enteellisesti tuon esperantonkielisen kirjoitelman aiheena olivat liiviläiset. V. 1923 alkoi sitten tutkijan tieteellisten tuotteiden keskeytymätön, välillä kymmeneen vuodessa paisunut virta. Hyvin karkeasti ryhmitellen voisi ehkä sanoa, että noin vuoteen 1940 niiden keskeisaiheena oli viron kieli ja siitä lähtien sen sukukielet, ja yhdistävänä lankana on ollut fonetiikan kysymysten ratkominen.

Paul Aristella ei liene ollut uranvalinnan ongelmia. Jo koulupoikana v. 1923 hän tapasi Tallinnassa museojuhlilla ensimmäisen vatjalaisen kielenoppaansa Darja Lehden ja merkitsi häneltä muistiin arvoituksia. Niin ikään kouluvuosiin hän tutustui Noarootsin ja Vormsin ruotsalaisiin. Eipä sitten ihme, että hän vasta kuukauden yliopistossa opiskelleena riensi opettajansa professori Andrus Saaresten luo pyytämään vahvistusta suunnittelemaansa maisterintyölle »Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles», joka sitten ilmestyi painosta v. 1933. Tosin hänellä oli mielessään myös pelko, että sopivat tutkimusteemat saattaisivat loppua pian. Tämän oletuksen hän on itse myöhemmässä toiminnassaan vakuuttavasti osoittanut aiheettomaksi.

Paul Aristen kasvuympäristön voi sanoa kielten oppimisen kannalta olleen virikkeinen. Kodin naapurissa oli venäläinen rakennusmestari, jonka tyttären kanssa Paul-poika opiskeli venäjää; ruot-

salaiselta mummoltaan hän kuuli ruotsia ja kartanon herrasväeltä saksaa. Näin alkoi kerääntyä aineksia pojan tulevaisuutta varten. Jo aika päiviä on Paul Aristen kielitaidosta puhuminen muuttunut miltei sananparreksi. Itse hän kriittisesti laskee hallitsevansa äidinkielen tavoin viron, saksan, suomen ja vatjan sekä lähes samantasoisesti myös venäjän, ruotsin, latin ja jiddiisin. Kun polyglottiakateemikkomme erottaa vielä kolme muuta kielentuntemuksen astetta, niin näyttää siltä — ja näin hän on itsekin eräissä artikkelissaan vastauksena kielitaitoaan koskevaan kysymykseen maininnut —, ettei hän oikeastaan itsekään tiedä tarkoin taitamiensa kielten määrää. Viime aikoina hänen tiedetään erityisesti harrastaneen viittä kelttiläiskieltä.

Sepän ammatti oli Torman pitäjässä arvostettu. Sepän pojan Paul Aristen työ on saanut osakseen jakamatonta arvonantoa kaikkialla fennougriittikkaa tuntevassa maailmassa. Menestykseen tarvittu laajan kielitaidon lisäksi sopii viitata tutkijan perusteelliseen koulutukseen. Ariste opiskeli Tarton yliopistossa viroa, sen lähisukukieliä ja laajasti uralistiikkaa, kansanrunoudentutkimusta ja germanistiikkaa. Tiiviiden opintojen jälkeen yliopisto järjesti stipendin turvin tilaisuuden jatkaa Helsingin, Upsalan ja Hampurin yliopistoissa. Varsin keskeisenä opiskelun ja jo tutkimuksenkin kohteena hänellä oli tällöin fonetiikka, jonka edustajana Hampurissa oli kansainvälisesti tunnettu professori Panconcelli-Calzia. Vuosien 1931—32 opintomatka oli nuorelle masterille myös sikäli tärkeä, että silloin hän sattumalta pääsi paneutumaan vatjan kielen tutkimuksiin. Hän näet tapasi Helsingissä prof. Äimän fonetiikan laboratoriossa vatjalaisen Kigoria Kuzminin, jonka prof. Kettunen oli kutsunut kielenoppaaksi. Häneltä nuori tutkija merkitsi muistiin runsaasti kielennäytteitä ja samalla perinneainesta, ja tämän työskentelyn tuloksia oli v. 1932 Virittäjässä ilmestynyt tutkielma »Vadja rahva usundist», samoin v. 1935 saksalaisin kää-

nöksin varustettu kokoelma »Wotische Sprachproben». Tästä oikeastaan alkoi Paul Aristen erittäin tuloksellinen ura vatjan kielen ja vatjalaiskulttuurin tutkijana ja tallentajana. 1930-luvulla hän teki vatjan parissa kenttätöitä Viron Inkerissä ja vuodesta 1942 alkaen hän on liikkunut vatjalaiskylissä niin säännöllisesti, että tietävästi vain vuosi 1979 on jäänyt terveyssyistä väliin. Tutkimusmatkailija on itse arvellut, ettei hän koskaan ehtisi itse julkaista laajoja kokoelmiensa. Ne käsittivät v. 1974 jo 4 146 sivua muistiinpanoja. Tässä eivät ole mukana Aristen itse kirjoittamat n. 44 000 vatjan sanalippua, jotka on liitetty Tallinnassa koostettavan vatjan sanakirjan kokoelmiin. Hänen vatjalaisjulkaisujensa määrä lähentelee sataa, ja joukossa on sellaisia merkittäviä monografioita kuin »Vadja keele grammatika» (1948; engl. »A Grammar of the Votic Language», 1968), »Vadja rahvakalender» (1970), »Vadjalane kätkest kalmuni» (1974), »Vadja muistendeid» (1977) ja »Vadja mõistatusi» (1979). Aivan erityisesti on muistettava Aristen suuriarvoinen työ vatjalaisen kansanperinteen tallentajana.

Paul Aristen aloja äidinkielsä tutkijana ovat viron fonetiikka, sanasto, murteet, kirjakielen historia ja virolaisten etnogeneesi. Erityisen merkittäviä ovat hänen saavutuksensa fonetiikan ja sanaston tutkijana. Ariste on ensimmäinen alan erikoiskoulutuksen saanut virolainen foneetikko. Sekä fonetiikan että murteen- ja äännehistorian tutkimukseen kuuluu hänen väitöskirjansa »Hiiu murrete häälikud» (1939), joka edelleenkin on merkittävin viron murteistoa käsittelevä tämäläntyyppinen tutkimus. Yliopistollisena oppikirjana on vuodesta 1946 alkaen ollut käytössä erinomaisen selkeä »Eesti keele foneetika» (neljäs, täydennetty painos 1977). Tunnustettuna asiantuntijana Ariste on käsitellyt sangen monia fonetiikan erityiskysymyksiä, mm. viron liudennusta, nasalisaatiota ja *h:n* soinnillisuutta, liivin kielen liudennusta, vatjan ja jopa syrjäänin fonetiikkaa. Hänen

Katsauksia

oppikirjoihinsa kuuluu myös »Vene keele häälamine» (1941).

Sanastontutkija Aristen kiinnostuksen kohteina ovat olleet varsinkin etymologia ja lainasanat. Hänellä on ollut ainutlaatuiset edellytykset selvittää mm. viron hepreasta tai mustalaiskielestä peräisin olevia sanoja. Erittäin ansiokkaasti Ariste on tutkinut äidinkieliensä saksalaisperäisiä sanoja mm. tutkimuksissaan »Saksa laensõnadest 16. sajandi eesti kirjakeeles» (1940), Georg Mülleri saksa laensõnad» (1940) ja »Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles» (1963).

Akateemikko Ariste on monesti ollut hedelmällisen tieteellisen keskustelun virittäjänä. Hänellä on ollut kyky nähdä ongelmia, joita kukaan ennen häntä ei ole huomannut. Vaatimattomaan tapansa hän ei kuitenkaan ole koskaan halunnut olla mikään kumoamaton auktoriteetti. Hänen kaukonäköisyytensä monissa tieteenalansa kysymyksissä on ollut kiistaton. Jo nuorena Paul Ariste käsitti tutkimusalansa laajasti. Suomalaisen arkeologin prof. Tallgrenin vaikutuksesta hän vakuuttui siitä, että kielen tutkimus ja muinaistiede kuuluvat yhteen. Tämä näkemys kantoi hedelmää v. 1956, jolloin Virossa ilmestyi merkittävä kokoomateos »Eesti rahva etnilisest ajaloo». Siihen sisältyi prof. Aristen kiintoisa artikkeli »Läänemere keelte kujunemine ja vanem arenemisjärk». Hän esitti arkeologi Harri Mooraan tukeutuen näkemyksen, että itämerensuomalainen yhteiskausi ja myös kosketukset baltteihin ja germaaneihin on ajoitettava entistä varhaisemmiksi.

Paul Aristen tutkimukset ovat ulottuneet myös etäsukukieliin. Hänen monitahoinen toimintansa ei ole kuitenkaan rajoittunut tutkimustyöhön. Yhtä tärkeä on hänen toimintansa organisoijana ja pedagogina. Fennougristiikan alku sodan runtelemassa Tartossa oli ankea: opettajia olivat vain professorit Ariste ja Veski sekä dosentit Kask ja Palmeos. Aristen osana oli n. 25 viikkotuntia luentoja. Kaikesta huolimatta Tarton yliopisto

kohosi parissa vuosikymmenessä yhdeksi maailman johtavista suomalais-ugrilaisien kielten tutkimuksen keskuksista. Nyt ovat useimmat koko Neuvostoliiton nuoren ja keskipolven fennougristeista Aristen kouluttamia. Hänen johdolla on valmistunut 51 kandidaatinväitöskirjaa ja 9 tohtorinväitöskirjaa. Esimerkiksi Joškar-Olan yliopistoissa ja tieteellisissä laitoksissa työskentelee parhaillaan fennougristeina kaksi tohtoria ja seitsemän kandidaattia — kaikki prof. Aristen oppilaita. Yksi heistä, toht. J. Ivanov, on luonnehtinut Aristen koulukuntaan kuuluvia siten, että heille on ominaista suuri oppineisuus, mielenkiinto kaikkea uutta kohtaan ja suuri kiintymys omaan tutkimuskohteeseen.

Akateemikko Paul Ariste osallistuu edelleenkin yliopistonsa opetustyöhön; menossa on hänen 94. lukukautensa. Tämän merkittävän elämäntyön ohella hän on ehtinyt ratkaisevasti vaikuttaa kaikkeen, mikä keskeisesti koskee suomalais-ugrilaisien kielten tutkimusta Virossa, yliopisto-opetuksen organisoinnin lisäksi mm. Viron tiedeakatemiaan kielen ja kirjallisuuden laitoksen suomalais-ugrilaisen jaoksen perustamiseen, vatjan kielen suursanakirjan toimitustyön aloittamiseen sekä Emakeele Seltsi aastaraamat ja Sovetskoje finno-ugrovedenije-sarjojen perustamiseen ja toimittamiseen. Hän jos kukaan on aina ollut oikeaan aikaan oikeassa paikassa.

Kotikielen Seura toivottaa kunniajäsenelleen ja Virittäjän avustajalle Paul Aristelle jatkuvasti terveyttä ja voimia tärkeällä tutkijan tiellä.

Seppo Suhonen